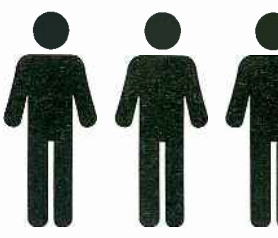
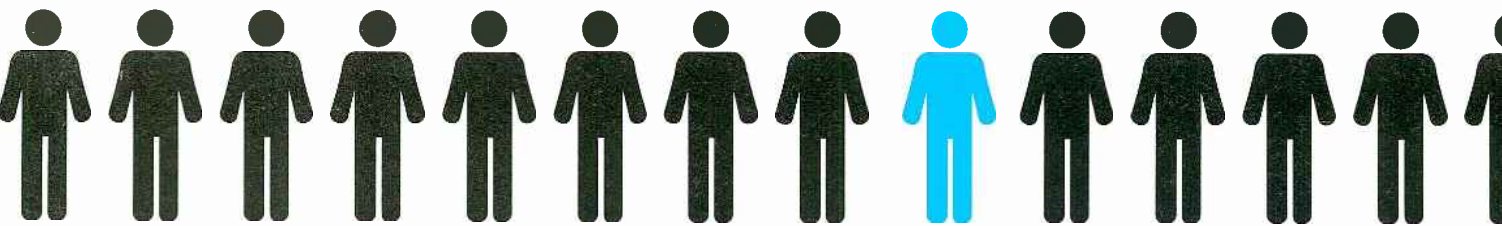
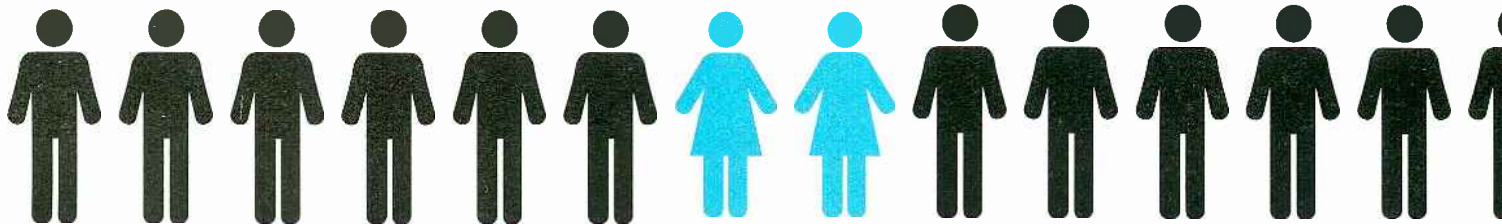

עושים עניין

מתפילה במניין

התפילה היא אחת המצוות החשובות והבסיסיות ביותר, ויחד עם זאת היא קשה ליישום, בטח כשנדרשים להתפלל במניין שלוש פעמים ביום. האם תפילה במניין היא חובה הלכתית, או שכל אדם יכול להתפלל ביחידות? עד כמה הציבור מקפיד להתפלל במניין? וגם - איפה התפילה פוגשת נשים, שאינן מחויבות להתפלל במניין שלוש פעמים ביום? **צוראל הורוביץ**

שמונה עשרה אפשר ממש להתכוון באופן משמעותי. שאר הזמן הוא מין מרדף מהיר של מילים, הסחות דעת, שיטוטים, פטפוטים. זה קורה בגלל שני דברים: האחד – משך הזמן. באופן פרדוקסלי, דווקא כשהתפילה קצרה יותר, ממוקדת יותר, אני מרגיש שאני מצליח להתרכז בה יותר. כשתפילה היא ארבעים דקות, המחשבות הולכות לאיבוד – כולנו יודעים שקשה מאוד להתרכז במשך ארבעים דקות. אבל כשתפילה היא רבע שעה, היא מרוכזת יותר, ממוקדת יותר, תמציתית יותר, ולכן עבורי גם טובה יותר. הדבר השני הוא עצם המפגש החברתי. אין מה לעשות: כשאנחנו בחברת אנשים דעתנו מוסחת יותר מאשר כשאנחנו לבד. אנחנו חושבים על זה שיושב לפנינו, קורצים בעין לחבר, מגניבים מילה על מה שהיה אתמול בחדשות. זו לא תפילה בעיניי, וזה משהו שאי אפשר לפתור גם אם נחליט להקים בית כנסת שבו לא מדברים בכלל: מכיוון שעצם ההייה בחברת אנשים נוספים מושכת אותנו למחשבות זרות, ואילו כשאנחנו לבד זה הרבה יותר קל ופשוט. לכן אני מרגיש שתחושת ה'לבד' מגשימה באופן אמיתי יותר את המטרה של התפילה."

יגידו עליך שאתה חלש, לא מסוגל להתמודד, ידתי-לייט'. מה תענה?

"אני לא רוצה לצייר תמונה מושלמת: חלק גדול מהסיבה שאנשים מדירים את רגליהם מתפילות במניין – כולל אני, לפעמים – היא שאין להם כוח, שזה לא מספיק חשוב להם, שלא בא להם. זה נכון. אבל חשוב לומר שני דברים: קודם כול, אלה לא הסיבות היחידות, כאמור. שנית, גם אם הסיבה היא שזה לא מספיק חשוב ושאינן כוח, אי אפשר לפטור את זה כ'לייטיות' וזהו, אלא חשוב להבין מה הסיבות שגורמות לאנשים להרגיש כך. אם הרבה אנשים בוחרים שלא ללכת למניין, ייתכן שהבעיה אצלם, אבל ייתכן מאוד שהבעיה היא גם במוסד התפילה במניין עצמו."

אין חובה הלכתית

העמדה המוצקה של אבישי, בוגר התנועה, אולי חריגה בנוף הדתי, אבל היא מקבלת חיזוק מכיוון מוסמך: הרב ד"ר אריאל פיקאר, לשעבר רב הקיבוץ שלוחות ור"מ בשיבת מעלה-גלבוע והיום מנהל חינוכי במכון שלום הרטמן בירושלים. "אין חובה הלכתית להתפלל במניין", פותח פיקאר את הריאיון. "לצורך הדוגמה: איפה מופיע ברמב"ם עניין התפילה במניין? זה מופיע בהלכות תפילה פרק ח. זה לא ניסוח של חובה הלכתית. שם הוא לא מנסח את הדרישה כחובה הלכתית, אלא כאמירה שלהתפלל בציבור זה 'דבר טוב'. ברור שזה לא ניסוח הלכתי. הרבה אנשים עלולים לחוש שבתקופות מסוימות ובמצבים מסוימים הם מתפללים יותר כשהם מתפללים לבדם. אם אדם מרגיש שהוא מתפלל טוב יותר לא במניין, אז ברור לפי הרמב"ם שזכותו הדתית לעשות זאת. הוא לא מפספס פה משהו. הרמב"ם גם מונה חמישה דברים שמעכבים את התפילה. מניין הוא לא אחד מהם."

מאז ומעולם היה קשה ליהודים לקום בבוקר. הקושי להתפלל שחרית במניין נמצא בסביבה כבר אלפי שנים, והוא בהחלט לא רק גחמה של תיכוניסטים עצלנים בימים הראשונים של שנת הלימודים. אבל מעבר לאתגר שמציבות שעות השינה עבור בני כל הגילאים, התפילה מציבה בפנינו קשיים נוספים: המונוטוניות שלה עלולה לשעמם די מהר, ההיצמדות לקצב של שאר המניין משאירה אותנו לא מסוכרנים, והמילים שלה לעתים מותירות בנו רושם של חוסר-רלוונטיות.

התפילה במניין לא עונה על הצרכים הרוחניים שלי

"בימות החול אינני מתפלל שחרית במניין, אלא לבד בבית", אומר לזרעים אבישי, סטודנט מירושלים ובוגר ישיבת הסדר (השם המלא שמור במערכת). "זה נובע לא רק מטעמים של חוסר זמן, אלא גם מטעמים עמוקים יותר. בכל צורה של תפילה, ביחיד או בציבור, יש אתגר לא פשוט: להצליח להתכוון, להתנתק, להפוך את המילים למשמעותיות ולחבר בין התפילה לבין שאר אירועי היום. אבל גיליתי עם הזמן שהתפילה בציבור לא מקלה על האתגר הזה; ויותר מזה – שבתפילת היחיד, כשאני מצליח להתפלל באמת, אני מצליח להתכוון ולהרהר על המשמעות של התפילה, של המילים שאני אומר ושל הקשר עם אלוהים. זו הסיבה שהפסקתי ללכת למניין: מצאתי את עצמי מחכה שהתפילה תיגמר, מעיין בספרים או בעלונים שהיו זרוקים בבית הכנסת, לא מסוגל להפוך אותה לאירוע משמעותי. בבית, כשזה עובד, זה עובד יותר טוב."

המציאות שאבישי מתאר אולי לא מדוברת, אך היא מוכרת לכל מי שענינו בראשו. סביר להניח שאם תערכו סקר אקראי תגלו שרוב הגברים העובדים אינם מתפללים במניין באמצע השבוע, אבל אפשר להניח שבין רוב המשיבים למשאל ובין אבישי ישנו פער משמעותי: בעוד שרובנו רואים את תפילת היחיד כפספוס או כטעות, אבישי מציג אותה כאידיאל: "לשון השולחן ערוך בקשר לתפילה במניין היא 'שתדל' – כלומר, גם לפי השולחן ערוך החובה איננה מוחלטת, אלא היא לשון השתדלות או המלצה. אני חושב שאל מול הקביעה הזו של 'שתדל' צריך לשאול שאלות בסיסיות יותר: לאיזה צורך נועדה התפילה, מהי הדרך הנכונה עבורי להתפלל וכיצד אני מממש את הקשר עם אלוהים במסגרת התפילה. אם המטרה של התפילה היא לפנות זמן כדי להתקרב לאלוהים וליצור זיקה אתו, השאלה המרכזית שצריכה להישאל היא כיצד ניתן לעשות את הדבר הזה בצורה הטובה ביותר. ולכן התשובה לשאלה הזו היא אינדיבידואלית. אצלי מדובר בתחושה שהתפילה במניין לא עונה על הצרכים הרוחניים שלי ואיננה משמעותית עבורי, ואני מצליח להתפלל דווקא בתפילת יחיד."

"אם נחשוב לרגע על המסגרת של תפילה במניין, ממשיך אבישי, "נבין שרק מעט ממנה מתרכז בחוויית המפגש עם אלוהים: אולי רק בתפילת

הרב בני פרל, ראש הישיבה לאמנויות ולמדעים בר-אילן בתל-אביב, מציע היבט אחר להתייחסות לנושא התפילה. התפילה בעיניו היא מצווה שיש לעשותה; חובה שרק אחרי עשייתה אפשר לחשוב כיצד להתחבר אליה.

"האמירה הברורה שלנו היא שאדם שלומד בישיבה צריך להתפלל, ואפילו להשתדל שזה יהיה בכוונה. התפילה היא עבודה שבלב – קודם כל עבודה, ורק אחר כך בלב. אדם צריך לקיים את המצוות בין אם הוא מכוון בהן ובין אם לא. אדם חי במחויבות, מקבל על עצמו עול מלכות שמים. לא מעניין אף אחד אם הוא מתחבר או לא. אחרי שעושים את זה, אפשר לנסות ולבנות קומה נוספת, להיפגש עם המילים".

הדרישה הבלתי-מתפשרת לתפילה במניין, גם במחיר של ויתור על הרגש, היא לא קצת קיצונית?
 "אם היעד של אדם הוא להגיע לחוויות, שייקח סמים. אם המטרה שלו היא לעבוד את ה', שידע שלפעמים עבודת ה' מביאה אתה חוויות ולפעמים לא, וזה בסדר גמור. אדם שמחפש חוויות עובד את עצמו. יש מושג שאנחנו מדברים עליו בישיבה, בכיתות הגבוהות יותר, שנקרא 'ביטול העצמי'. זאת אומרת שכאשר אני בא ומבקש משהו אני מודה בכך שאני חסר אונים. עיקר התפילה הוא הבקשה, והחיסרון מוליד בקשה. חוויה של חוסר-אונים היא חוויה מעצימה, לא מחלישה. זה אכן מנוגד לאינסטינקט, אבל זה עובד. חוסר האונים שלי גורם לי להיות תלוי לחלוטין בקדוש ברוך הוא, וזה מעניק לי כוחות להתמודד עם משברים או קשיים".

התיאור שאתה נותן, של אדם המצוי במצב של חוסר-אונים, נוגד את הלך הרוח העכשווי. בדור שבו כל מה שאדם רוצה הוא מסוגל להשיג בלחיצת כפתור, חוסר-אונים זה לא פאסה?

"האמונה הזו בהחלט קשה לתפיסה בדור שלנו. מלמדים אותך להאמין בעצמך. מכניסים לך אשליה שהכול בשליטה. אדם חושב שהוא יכול לנהל ולהסדיר את חייו, אבל הוא טועה. ההבנה האמתית היא שמחר אני עלול לסבול מבעיה בריאותית או לאבד את מקום פרנסתי, בלי אשליות על שליטה בחיים".

לבחור להתפלל

אחרי שמבינים את המצב אצל הבנים, קל להבין את המורכבות אצל הבנות. בלי המחויבות ההלכתית, בנות רבות בוחרות לא להתפלל בכלל.

"באמת יש תחושה בסביבה שבנות פחות מחויבות לתפילה", משתפת אפרת סגרון, סטודנטית לחינוך במכללת אפרתה הלומדת במסלול משולב במדרשת הרובע בירושלים, לשעבר קומונרית סניף נגוהות ופעילה בתנועה. "חלק מהחברות שלי מתפללות תפילה אחת ביום, אחרות ממלמלות בקושי ברכות השחר, ולפעמים גם זה לא. ברגע שאת לא מרגישה מחויבת וזה לא נכנס לל"ז שלך, התפילה מתמסמסת די מהר. גם ההבנה שלא משנה איזו תפילה, העיקר להתפלל, גורמת לתפילה להיות מצב לא-קבוע".

בכל זאת, החובה הדתית להתפלל במניין היא קונצנזוס בעולם הדתי היום. אמירה רבנית שמתירה ויתור על תפילה במניין היא דבר נדיר במחוזותינו. פיקאר ממשיך: "כדאי לך להתפלל בציבור אם אתה יכול, אבל אם אתה באמצע פגישה עסקית, נסיעה או משהו דומה, לא צריך לארגן את כל היום סביב זה שתוכל להתפלל בציבור. הרמב"ם בכוונה לא נתן הגדרות מדויקות לגבי הגדר של 'יכול', כי הוא סומך על בני אדם שיש להם שיקול דעת. בשיקול דעתם. כמובן שמדובר גם בעניין דתי: המטרה המרכזית היא לעמוד לפני ה'. אם אדם מרגיש שהוא עומד טוב יותר מול ה' כשהוא מתפלל ביחיד, אז שיתפלל ביחיד. כמו קריאה בתורה: זו חובה שמושתתת על הציבור, תקנה. אין צורך 'להשלים' את הקריאה במקרה שזו התפספסה. זה לא חידוש שלי, כתבו את זה לפני".

התפילה היא קודם כול עבודה

למרות אמירות כמו אלו של אבישי ושל הרב פיקאר, תפילה במניין היא עדיין אבן-יסוד בעולם ההלכתי המקובל. הרב יוסף צבי רימון, רבה של אלון שבות דרום, מנסה לתת כלים כיצד להתמודד עם הקשיים העומדים בפני המתפלל. "התפילה הקבועה, שלוש פעמים ביום, יוצרת קושי. כשאדם מדבר עם חבר שלו הוא חושב על המילים שהוא אומר, אבל כשהוא מדבר עם הקדוש ברוך הוא לא תמיד הוא שם לב לדברים. בשנים האחרונות היתוספה הבעיה שלנו כחיים במציאות של שפע, שאנחנו מרגישים פחות את התלות בקדוש ברוך הוא. קירות לבנו כבר לא מזדעזעים כמו אצל אדם שמבין שאם לא ירד גשם לא יהיה לו ולמשפחה שלו מה לאכול".

אז מה אפשר לעשות כדי להצליח להתפלל בכוונה?

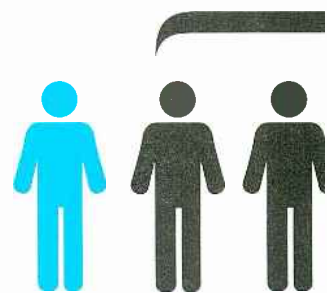
"יש כמה עצות טובות. אפשר, למשל, להחליט לקחת קטע מסוים בתפילה מדי שבוע ולהוסיף בו כוונה. האדם ילמד את הקטע, יחשוב עליו, יגיד אותו במתינות ויתחבר אליו. אם ייקח הכול ביחד הוא עלול להתייאש. כדאי שינסה לעלות בהדרגתיות כל שבוע. עצה נוספת היא לחשוב על הכותרת של הברכה בתפילה שמונה עשרה. לא כולם מתחברים ל'את צמח דוד עבדך'. אבל כשרואים את הכותרת בסיפור – משיח! – אפשר לעצור לארבע שניות, להרהר במושג הזה ולחשוב מה המשמעות שלו עבורי. זה יכול להעצים את התפילה מאוד. ועוד משהו – יש בתפילה מנגנון של הפוך-על-הפוך. ככל שאדם מגיע לתפילה במטרה לסיים אותה וזהו, כך הוא ירגיש בה חוסר-טעם והיא תהיה קשה עליו. אם אדם משתדל לרומם את התפילה, הוא זוכה ל'החי נושא את עצמו'. מן הרב קוק זצ"ל אומר שהנשמה מתפללת תמיד. יש בנו משהו פנימי שזועק לתפילה. אנחנו לא צריכים להמציא אותו, רק לחשוף אותו. זה בתוכנו. אם נבין את זה, התפילה תוסיף בנו אור".

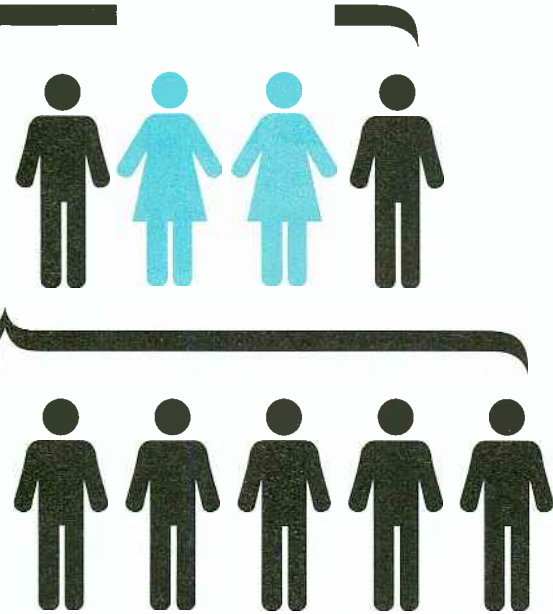
אריאל פיקאר: "אם אדם מרגיש שהוא מתפלל טוב יותר לא במניין, אז ברוך לפי הרמב"ם שזכותו הדתית לעשות זאת"

צילום: אורן דרכמן

אפרת סגרון: "מעולם לא הכרחנו חניכים להיכנס לתפילה ולא התנינו את הכניסה לפעולה בהשתתפות בתפילה. ובאמת, לרוב הם נכנסו לתפילה בלי שהכרחנו אותם"

לתרום לתחושה שהאישה רצויה במקום ושניתן לה כבוד בסיסי.

עם זאת, לא אראה בכל אלה ערובה לתפילה טובה, המסורה בראש ובראשונה לכוונת הלב ואולי גם להשראה שבאה ממקור נסתר. ומנגד, אודה שכבר קרה שהתפללתי תפילה טובה בעזרת נשים דחוסי ומצחינה בשטיבל חסידי, שאף אחת מן הדרישות הללו לא הובאה שם בחשבון, אך לניגון היה כוח משלו.

דרך תפילת הנשים מצליחה שרה להתחבר מחדש לתפילה, ולהפוך אותה לאמתית. אך נראה שניתן למצוא בדבריה הכוונה גם למי שמעדיף דרכים אחרות:

"היחלשות מוסד התפילה היא בדרך כלל כבר לא עניין של שעמום אלא משהו עמוק יותר העשוי להתקשר לעצם נוכחות האל בחיים, למחויבות לאמת אחת בעולם פוסטמודרני, להתרופפות המסגרות הקהילתיות ולעוד גורמים. נראה לי שהתפילה היא אולי המצווה הראשונה הלוקה כבר בשלבים ראשונים של צמצום המחויבות ההלכתית".

איך את מחדשת את תפילתך באופן אישי?
אני מוצאת שרענון של נסיבות התפילה מחדש את תפילותיי. ראיתי שתפילות טובות יצאו ממני כשבחרתי להתפלל במקום חדש או ליצור שינויים פיזיים אחרים ב'תפאורת התפילה'. לעתים אני זוכה להתפלל בעצם כתיבתו של שיר, בניגון שאני שרה או בריקוד מאולתר. בעבר השתתפתי בקבוצות נשים שבהן נעשו ניסיונות להתפלל במדיומים נוספים מעבר לאמירת הנוסח שבסידור ושירת לחניו השגורים. עשינו זאת בצבע, בתנועה ובכתיבה אני רואה בניסיונות אלה ברכה מרובה בפתחת הלב לקראת תפילה, הן לנשים הן לגברים.*

יש לדעתך מה לתקן בנושא של החינוך לתפילה? איך עושים את זה בצורה מוצלחת?

"אפשר לדבר על המשמעות של התפילה, לנסות להבין את המילים, ללמוד על החשיבות שלה. מה שבטוח זה שאי אפשר להכריח אף אחד להתפלל. כשהייתי קומונרית, מעולם לא הכרחנו חניכים להיכנס לתפילה ולא התנינו את הכניסה לפעולה בהשתתפות בתפילה. ובאמת, לרוב הם נכנסו לתפילה בלי שהכרחנו אותם. אם מדריך רואה שהחניכים שלו לא בעניין של תפילה, שלא יכריח אותם להיכנס. זה לא יעיל וזה רק מרחיק. גם באולפנה שלמדתי בה – הרבה בנות היו מתפללות דווקא בגלל שלא כפו עליהן. אף אחד לא העניש את מי שלא קמה לתפילה, ולא היה רישום נוכחות. לכולנו זה עשה טוב".

אפרת טוענת שחוסר המחויבות של בנות מסוימות לתפילה נובע גם מעמדה רוחנית מסוימת: "יש בנות שמרגישות קשורות לקב"ה בכל מקרה, בין אם הן התפללו ובין אם לא. הן לא מרגישות שאם הן יפספסו את התפילה הן פוגמות בקשר שלהן עם הקב"ה. מבחינתן, אפשר לישון עד מאוחר בשבת בבוקר ולהתחיל את היום בלי שיחה עם בורא עולם, בלי מחויבות לתפילה. באופן אישי, אני מנסה ללכת לכיוון השני: להתפלל שלוש תפילות ביום, אפילו אם זה אומר להשלים תפילה שהתפספסה. ככה אני יוצרת לעצמי מחויבות".

ואפשר שדווקא חוסר המחויבות פותח פתח לנשים ליצור תפילה אחרת, מבחירה. אחת הנשים שהחליטה לקחת את תפילת הנשים ברצינות היא שרה פרידלנד בן-ארזה, עורכת ספרים ומשוררת ירושלמית, שלוקחת חלק בקבוצת תפילה נשית בשם 'שירת שרה'. "הצטרפתי אל הקבוצה חמש שנים אחרי הקמתה. קבוצת התפילה שלנו קיימת יותר מעשרים שנה, היא פשוט אינה עושה רעש ואין לה עניין לגדול מאוד ולהתפרסם", אומרת שרה. הקבוצה, המכילה נשים בלבד, נפגשת אחת לכמה שבתות לעבודת השם משותפת תוך שמירה מוחלטת על גדרי ההלכה כולם.

נשים רבות מוותרות על תפילה בבית הכנסת, אפילו בשבתות ובחגים. חלקן גם לא מתפללות בביתן. איך ניתן, לדעתך, לשפר את איכות התפילה הנשית?

"אני מרגישה הבדל תהומי בין תפילה מאחורי מחיצה לבין התפילה בקבוצתי. אני ממעטת להגיע לבתי כנסת רגילים גם מסיבות אחרות, אבל מקומות שבהם אין כבוד למקומה של האישה מרתיעים אותי במיוחד, ובזה יש לעשות הרבה מאוד ברוב הגדול של בתי הכנסת – מיקום המחיצה כך שנשים יהיו לצד גברים ולא מאחוריהם, שיתופן באמירת דברי תורה, ואם הקהילה מתקשה לקבל זאת – אז בסוף התפילה, שיתופן בתפקידים קהילתיים, תנאי שמיעה וראייה טובים ליושבות בעזרת הנשים, נגישות לילדים (לשתי העזרות) ועוד. כאמור, כל הדברים הללו נחוצים מטעמים אנושיים בסיסיים, ובהחלט יכולים

צילום: מירי צורי

שרה פרידלנד: "אני מוצאת שרענון של נסיבות התפילה מחדש את תפילותיי. ראיתי שתפילות טובות יצאו ממני כשבחרתי להתפלל במקום חדש או ליצור שינויים פיזיים אחרים ב'תפאורת התפילה'"

הרב רימון: "יש בנו משהו פנימי שזועק לתפילה. אנחנו לא צריכים להמציא אותה, רק לחשוף אותה. זה בחוכנו. אם נבין את זה, התפילה תוסיף בנו אור"